

Kültürel Belleğin Uzman Taşıyıcıları Olarak Âşıklar

The Minstrels as The Expert Carriers of Cultural Memory

Prof. Dr. Mustafa ARSLAN*

Özet

Günümüz Sosyal Bilim araştırmalarında kültürel bellek, hatırlama ve aktarım kavramları öne çıkmaktadır. Kültürel bellek aktarımında uzman aktarıcı tipler önemlidir. Âşıklar da Türk sözlü kültüründe aktarım işlevi üstlenen şahsiyetlerdir. Onların icralarını sergiledikleri "fasıllar", ortak kültürel belleğin temel hatırlama figürleriyle örülüdür. Âşık icralarında bu figürleri katılımcı gruba aktarır, geçmiş ve şimdi arasında bir ilişki kurar. Zihinsel olarak toplumsal geleceğin inşasını hazırlar. Yazıda âşıkların bu özelliği ele alınacak, çeşitli örneklerle değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Bellek, Hatırlama, Aktarım, Âşık.

Abstract

Cultural memory, retention and transference concepts stand out in contemporary social science researches. The transmissive type of memory expert in cultural transmission is important. Minstrels are also undertaking the transfer function personality Turkish oral culture. "Chapters" exhibit their execution is woven with figures recall the common cultural memory. The minstrel transfer these figures to the group of participants in his execution, establishes a relationship between past and present. He prepares the construction of the social future mentally. Minstrels with this future will be discussed in the article, and it will be evaluated using various examples.

Keywords: Cultural Memory, Remember, Transmission, Minstrel.

Âşıklar gerçekleştirdikleri icralar ve edebi üretimleriyle hem kendilerinin hem de yüz yüze veya dolaylı olarak iletişim kurdukları hedef kitlenin geçmişiyle ilişki kurma bağlamında önemli bir işleve sahiptirler. Geçmişle ilişki kurma, insanların içinde buldukları âni anlamlı ve şekilli kılmasının yollarından biridir. İnsanın geçmişle olan bağı bir yandan tarihi belge ve bilgiler, diğer yandan bir akış halinde oluşturulan zihinsel kodlamalarla kurulur. Bu iki yönlü bilgi kaynağından beslenen insan, evren içinde kendisine ve çevresine ilişkin koordinatları belirgin kılar, anlamlandırır ve belleğine kaydeder. Bu sayede oluşturulan ortak belleğe ilişkin kodlar veya dönüşümleri, sonraki tarihsel dilimlerde de zihinsel akış halindeki varlığını hatırlamalarla ortaya çıkarır, çeşitli davranış, ifade ve uygulamalarla yansıtılarak geçmişle olan ilişkinin sürdürülmesinde temel işlevler üstlenir. İnanç ve tasarım dizgesi bağlamında her zamansal varoluşla yeniden veya yeni kodlamalarla şekillenen ortak kültürel bellek, "şiirsel biçim, ritüel sunuş, grup katılımı" [Assman 2001: 60] unsurlarının yapı ve kurallarıyla hayat tarzına dönüşür ve ânin çeşitli boyutlarına yansıtılır. Böylece kazanılan anlam ve değerlerin korunması ve yaşanması sürecinde toplum, kendi geleneksel kültürünü

* Pamukkale Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, marslan@pau.edu.tr

oluşturur ve insan, kültür vasıtasıyla önceki kuşağın sona ermesinden sonra yeni bir kuşağın başlamasına kadar geçen zaman aralığında yaşamış insanlarla iletişimi mümkün kılan "zaman birleştirici (time-binding)" [Ferris 1997: 87] bir gelişme elde eder. Kültürel ve edebi ürünleri vasıtasıyla hem nesnel hem de öznel düzeyde kendi kültürünün kökleriyle teması sürdürür. Farklı zaman ve mekânlardaki kültürel bellek taşıyıcıların, dile ilişkin sözlü edebiyat örneklerinde veya birey/grubun davranış biçimlerinde açık ya da derin yapılarıyla yansıttığı algı ve tasarımlar, zihinsel akıştaki devamlılığın en güzel göstergeleri kabul edilir.

Özellikle günümüzde küreselleşmenin ortaya çıkardığı gelişmeler bağlamında toplumların ortak/kültürel bellekleri, kendi geçmişlerini hatırlama biçimleri ve kimlik sorunlarıyla ilgili tartışmalar, insanlığın oluşturduğu toplum yapılanmalarına ışık tutmak amacıyla öne çıkmış bulunmaktadır. "Tarih ve bellek, anılar ve anımsama tekniği gibi konular soyut ve bilimsel düzeyde tartışılmakta, tüm belirtiler hatırlama kavramının, kültür bilimlerinin çeşitli kültürel olgu ve alanlara farklı bir bütünlük içinde bakmayı sağlayacak paradigması" [Assmann 2001: 17] olmaya başlamaktadır. Bu bağlamda insanların geçmişi hatırlama biçimi ve oluşturduğu ortak belleklerle ilişkin tespitlerin yapılması önem kazanmıştır.

Assmann'a göre, toplumların kültürel hayatının bütünlüğünde, işleyişinde ve devamlılığında, uzman hafıza koruyucu ve taşıyıcı tipler önemli bir yere ve işleve sahiptirler. Adları "şaman, bard, griot, mandarin" vb. ne olursa olsun kendilerine bilgiyi taşıma yetkisi tanınmış olanların tümü kültürel belleğin özel taşıyıcısıdır. Bu tipler, yazısız toplumlarda başarılı bir aktarım için gerekli olan müziği de kullanarak, geçmişe ilişkin ve kültürel belleğe kaydedilmiş bilgiyi, belirlenen yapı ve kurallar çerçevesinde topluma iletirler. Yeniden kaydetme, hatırlama ve iletme faaliyetleriyle belleğe ilişkin kodlamaların, bir yandan zihinsel akışına devam etmesini, diğer yandan zamansal ve mekânsal olana dönüşerek bizatihi katılımcı grup tarafından hatırlanmasını ve yaşanmasını sağlarlar [Assmann 2001: 57]. Bu çerçevede âşıklar da, Türk sözlü kültür geleneğinde kültürel belleğin korunması ve aktarımında "taşıyıcı" özellikleriyle önemli bir yere sahip temsilcilerdir.

"Saz şairi, halk şairi, çöğür şairi, ozan, halk ozanı, sazlı ozan, Hak âşığı, Hak şairi, halk âşığı, badeli âşık, meydan şairi, kalem şairi" [Köprülü 1962: 9 ve Boratav 1968: 340] gibi değişik adlandırmalarla karşımıza çıkan bu temsilciler, sergiledikleri icralarda geçmişle kurulan ilişkiye bağlı olarak sadece hatırlama figürü özelliğine sahip imgeler sunmakla kalmazlar, aynı zamanda kültürel uygulamalar sürecinde de fiili olarak bir şeyler ortaya koymuş olurlar. Gerçekleştirilen zihinsel faaliyetler ve onların dışavurumu şeklindeki icralarda yeniden üretilen ve aktarılan bilginin içeriği, biçimi, araçları, zaman yapısı ve taşıyıcılık özellikleriyle, belleklerin birlik sağlayıcı ve uygulamaya yönelik itkilerini yerine getirmektedirler. Taşıyıcılık ve üreticilik işlevine sahip olan âşıklar, ortaya koydukları ürünlerle kültürel belleğin tipik anlam alanlarından birini oluşturmakta ve bu anlam alanının içerdiği hatırlama ve hatırlatma figürlerinin "şiiresel biçim, ritüel sunuş ve toplumsal katılım" şartlarını haiz bir sosyo-kültürel kurum hüviyetine sahiptirler.

Araştırmacılara göre bu sosyo-kültürel kurum, ozanlık geleneği ile tekke kültür çevresinden beslenerek tezahür etmiştir. Eski matemlerden ve kazanılan askeri başarıların kutlanmalarından kaynaklanan üretimlerin tekke kültür çevresinin yapısal ve tematik verimlerinden de faydalanarak yeni bir tarz ve gelenek olarak yapılanan âşıklık geleneği içinde sürekliliği söz konusudur [Çobanoğlu 2000: 127]. Bu süreklilik bir anlamda zihinsel akış halindeki kültürel bellek aktarımının ifadesidir.

Âşıkların icralarını sergiledikleri "fasıl"ların içeriği, inanılan ve fakat ulaşılamaz geçmiş ile âni ve geleceği içeren tematik bir örüntü özelliği göstermektedir. Mitolojik dönemden itibaren kültür ve inanç çevrelerinin temel anlam alanları ve kodlamaları bu tematik örüntünün dokusunu meydana getirir. Âşık fasılları aynı zamanda, törensel bir iletişin için plan-

lanmış "kültürel bellek biçimi"dir. Kültürel belleğin içeriğini oluşturan tematik yapıya ilişkin yazılı olmayan kuralların kalıplaştırdığı ritüelistik ve teatral bir icra düzenidir. Usta âşığın faslı açması veya sonlandırması, hangi ürünlerin hangi bölümde ve kim/kimler tarafından icra edileceği, ceza ya da mükâfat belirlemeleri [Günay 1986: 41-91] gibi uygulamalar bu düzenin parçalarıdır. Âşığın kültürel belleğe ilişkin taşıyıcılık görevini yerine getirmesindeki hatırlama ortamının bu törensel fasıllarla kolaylaştığını söylemek mümkündür. Usta-çırak ilişkisi bağlamındaki eğitim sistemi, saz çalma, edindiği bilgi-birikimi bellekte saklama ve hatırlama-aktarma, irticalen ve yeniden üretim yoluyla edebi ürünler ortaya koyma, mahlas kullanma gibi özelliklerin şekillendirdiği âşıklık geleneği, bu fasıllarda somutlaşır. Kültürel bellek taşıyıcılığı açısından âşık, gelenek içinde ustalardan edindiği geçmiş hatırlamanın temel figürlerini, içine doğduğu toplumun bizzatlı kökenine ve varlığına ilişkin dini, milli, sosyal ve kültürel kodlamalarını, ritüel sunuş özelliğine sahip icralar sırasında ve özellikle katılımcı grupla yüz yüze kurulan iletişim yoluyla aktarır ve zihinlere kaydeder. Bu aktarım ve kaydetme salt bir kültürel aktarım işlevi olmanın ötesinde derin anlamlar ifade etmektedir. Yani âşık geçmişte yaşamış veya yaşadığına inanılan usta âşığın anlatısını veya deyişini olduğu gibi aktarmakla yetinmez. Hem usta malı hem de kendi eserlerinde dile getirdiği olgu ve olaylar üzerinden bir hatırlatma işlevini yerine getirir ve katılımcı grup ile geçmiş arasındaki bağın kurulmasına aracı olarak belleğin dinamik kalmasına ve süreklilik kazanmasına katkı sağlar. Fakat bu aktarımlar sırasında bazen geleneksel ve inanılan figürler ile bireysel figürlerin iç içe geçtiği de gözden uzak tutulmamalıdır. Âşık, bireysel geçmişindeki olgu ve olayları, kültürel belleğe ilişkin hatırlatma figürleri üzerinden verebilir. Kendi sevdasını Mecnun, Kerem; yakınına kaybetmenin acısını Kербela kodlamalarıyla aktarabilir. Ancak bireysel zihin yapısını oluşturan taklit belleği, nesnel belleği ve iletişimsel bellek, gelenek statüsü kazanan faaliyetlerle kendi sınırlarını aşar, kültürel anlamın devredilme ve canlandırılma biçimi olarak kültürel belleğin alanına girer ve kodlanabilir hale gelir. Âşıklık geleneği ve fasıllarda icra edilen âşık destanları, hikâyeleri, deyişleri veya atışmalar içindeki "hatırlatma-canlandırma, tekellüm, öğütme, bağlama-muamma" kısımları, kültürel belleğin hatırlanması ve aktarımındaki temel figürleri ve kodlamaları yansıtmının en tercih edildiği örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kültürel belleğin efsanevi köken tarihi ve ulaşılamaz geçmişe ilişkin içeriğinin oluşmasında ve yeniden inşasında önemli hatırlama figürlerinden biri evren karşısındaki algı ve tasarımlardır. Yaygın olarak gök, yer ve yer altı olmak üzere üç katmanlı olan, ara katlarla bir bütünlük içinde tasarlanan Türk evren anlayışı, kültür havzasının çeşitli örneklerinde görülmektedir. Bu zihinsel kodlama, âşıkların eserlerinde de kendini gösterir ve şiirsel biçimlendirme yoluyla kültürü ve kimliği koruyan saklanabilir bilgi haline getirilir.

Örnek olarak Âşık Seyrani bunu, "*Söyle nefsim ne olduğun bilelim/ Gökden misin ru-yi zeminli misin?/ Ağyar isen defderini dürelim/ Yeraltında gezer keminli misin?*" [Yüksel 1987: 106] mısralarıyla yansıtırken; Âşık Ruhsati, "*Yedi kat yer gök âlem kuruldu bismillah ile/ Cümle eşyaya destur verildi bismillah ile/ Besmelenin (Be) sinin noktasıym dedi Ali/ Putperest Lat ü Uzza kırıldı bismillah ile*" [Kaya 1991: 237] diyerek mitolojik ve İslami algıların hatırlama figürlerini aynı dörtlük içinde dile getirir. Yine evren tasarımıyla ilgili olarak "dünyanın öküzün boynuzları üzerinde olduğu" [Ögel 1995: 248-249] algısıyla ilgili zoomorfik yer tasarımı, Ruhsati'nin "*Yeraltında sarı öküz/ Yüz on dört bin yaşındadır/ Mevla'm anı hoş yaratmış/ Bütün dünya başındadır*" [Kaya 1991: 472] şeklinde başlayan şiirinde bütün yönleriyle hatırlatılır. Evren ve yaratılışla ilgili algıların hatırlatılması bağlamında Kırşehirli Âşık Said'in "*Ne zulmet olurdu ne hükmü deniz/ Ne şahmer olurdu ne kızıl öküz/ Ne yer gök olurdu ne gün ay yıldız/ Eğer ki Kefinen Nun olmasaydı*" [Obruk 1983: 158] mısraları da, bu yansımaların güzel örneklerindedir.

Benzer örnekleri dünyanın sonu ile ilgili hatırlama figürleri için de söylemek mümkündür. Bunlardan biri de Asya Türk mitoloji kaynaklarında yer alan ve hem kozmogonik hem de eskatolojik bir mit özelliği gösteren "Bozkurt" hatırlama figürüdür. Oğuz Kağan, Ergenekon, Bozkurt destanlarında rehber, koruyucu, ata özellikleriyle kalıplaşmış olan bu gösterge, 16. yüzyılda yaşayan Kul Himmet'in mahlasını taşıyan ve "nefes" olarak bilinen bir şiirde geçen "*Boz kurt ile kıyamete/ Kalan dünya değil misin*" mısralarında dünyanın sonuyla ilgili "*kurtla kıyamete kalmak*" deyiminde kalıplaşan algıyla karşımıza çıkar [Oğuz 2009: 51-56].

Evren tasarımıyla ilgili kodlamalardan "göğün direği" figürü de farklı inanç ve ifadelerle yansıtılarak Seyranî'de "*Âlemde bir devir dönüyor amma/ Devr-i İngiliz mi Frenk mi bilmem/ Halli asan değil müşğil muamma/ Zulm-i zalim göğe direk mi bilmem*" mısralarında yansıtılır. Aynı algı ve inanç Âşık Rifat Kurtoğlu'nda "*Hakikatler olmaz ırak/ Düşünene yakın gerek/ Yeri göğü tutan direk/ Üç harfinen, beş noktadır*" veya Âşık Hicranî'de "*Mecnun gözyaşına derya dedikçe/ Her katresi birden Mevla dedikçe/ Sevda çöllerinde Leyla dedikçe/ Arşa direk olmuş aşk ocakları*" [Köse 2012: 50] şeklindeki ifadelerle dile getirilir.

Âşıkların ortaya koyduğu üretimlerde Türk kültürel belleğine ilişkin aktardığı ve kaydettiği temel kodlamalardan biri de *atalar kültürü* ile ilgilidir. Genel olarak ecdadın kutsanmasına dayanan atalar kültürünün, atanın öldükten sonra üstün bir takım güçlerle donandığı ve bu sayede ailesine yardım edebileceği inancından doğan, korku ve saygı karışık bir anlayıştan kaynaklandığı ve daha sonraki dönemlerde benimsenen farklı dinler içinde bile etkisini sürdüren en köklü ve en eski inançlardan birisi olduğu bilinir. Eski Türk inanç sisteminde "*Boz Atlı Yol İyesi*" göstergesiyle karşımıza çıkan bu algı, İslamiyet'ten sonra "*Hızır*" inancı etrafında kalıplaşmıştır [Oğuz 2000: 122]. Pir Sultan Abdal'a ait olduğu düşünülen "*Bir yavru yolladım gurbet ellere/ Emaneti de sana Boz Atlı Hızır/ Seni bekçi derler bunca yerlere/ Emaneti de sana Boz Atlı Hızır*" [<http://www.turkcemuzik.com>], şeklindeki deyiş, Türk halk müziği içinde yaygın olarak bilinen örneklerdendir. Aynı şekilde Âşık Halil Erduran'ın "*Çağırırım göremedim yüzünü/ Yetiş imdadıma boz atlı Hızır/ Nerde bulam tabanını izini/ Yetiş imdadıma boz atlı Hızır*" [Köse 2012: 83] şeklindeki şiiri, kültürel belleğe ilişkin bu kodlamanın güzel örneklerden biridir. Aynı kodlama Âşık Battal'ın "*Bülbül zar edermiş seher yelinde/ İniler dururmuş gülün dalında/ Selman zorda derler erzan gölünde/ Boz atlı Hızır'ım gel neredesin*" [Köse 2012: 85] şeklindeki şiirinde de görülür.

Türk kültürel belleğinde yer alan ve zihinsel akış halinde süregelip âşıklar tarafından da hatırlanarak yeniden aktarılan mitolojik veya eski inanç sistemlerine ilişkin kodlamalar, çeşitli tabiat unsurları üzerinden yansıtılan örneklerde de karşımıza çıkar. Su, ateş, toprak, bitki ve hayvan figürleri, inanılan, hatırlanması ve aktarılması gereken anlam alanları oluşturmakta; geçmişle kurulan ilişkinin ve bugünün ifadesinde temel göstergeler haline gelmektedirler. Temel anlamlar içeren bu figürlerle ilgili pek çok örnek vermek mümkündür.

Mitolojik ve İslam öncesi inanç sistemine ilişkin temel kodlama figürleri dışında gerek İslam düşüncesi ve tarihi, gerekse siyasi ve toplumsal geçmişe yönelik kodlama figürlerinin de, kültürel belleği oluşturan boyutlarda âşıklar tarafından hatırlanması ve aktarılması söz konusudur. Örnek olarak Sümmanî'nin "*Ervah-ı ezelde levh-i kalemde/ Bahtımızı bir biçare yazdılar/ Gönül perişandır devr-i âlemde/ Bir günümü yüz bin zare yazdılar*" [Erkal 2007: 259] mısraları, dini bağlamda inanılan başlangıç olarak "Elestü Bezm"de kaderin belirlenmesine ilişkin olaya yönelik bir hatırlama figürüdür. Âşık Kul Mustafa'nın "*Eğer Kadir Mevlam komayın dese/ Şeytanı cennete salan olmazdı/ Hazreti Âdem ki buğday yemese/ Bu yalan dünyaya gelen olmazdı*" [Köse 2012: 81] veya Âşık Murat Çobanoğlu'nun "*Çobanoğlu canım olsun bedava/ Kâinatı yarattı Cenab-ı Hüda/ Âdem'in kaburgasındandır Havva/ Koç koyun doğurdu kâr biliyorum*" [<http://turkcemuzik.net/soz>] şeklindeki ifadeleri ise, yaratılış algısı

çerçevesinde kökene yönelik hatırlama figürleridir. Aynı şekilde "Hz. Muhammed'in peygamberliği, Cebrail, Miraç, Burak, Kuran'ın indirilmesi, Hıra Dağı" veya "Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Kerbela, Zülfikar" gibi hatırlama figürleri, İslami kimliğin kültürel belleğe ilişkin temel kodlama göstergeleridirler. Bunlara "Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. Musa, Firavun, Hz. İsa, Meryem, Tufan, Kurban, Mısır'dan göç" gibi dini içerikli kodlamalar da ilave edilebilir. Ayrıca çeşitli tarihi şahsiyetler ve olaylar, olumlu veya olumsuz boyutlarıyla hatırlama ve aktarmanın hareket noktalarını oluştururlar ve âşıkların ortaya koydukları eserler vasıtasıyla yeniden üretilip belleğe kaydedilirler.

Kültürel belleğin uzman taşıyıcısı olan âşık, esasen bütün bu faaliyetleri esnasında tamamen aktif hayat içinde var olan tanıdık biridir. Ancak zihinsel algı ve tasarımların oluşturduğu bağla geçmiş ve bugün arasında bir ilişki kurar ve bir anlamda mensubu olduğu toplumun bizzat varlığını ortaya koyan tefekkürün, tezekküre dönüştürülmesine katkı sağlamış olur. Başka bir deyişle kültürel belleğin bu uzman taşıyıcıları, aynı zamanda bir sözlü kültür mütefekkir olarak yaşadığı çağın tutsağı olmaktan kurtulur, geçmişi-bugünü ve geleceği bir bütünlük içinde ifade ve inşa ederek zamanlar-üstü varoluş anlayışının bütüncül tavrını ortaya koyarlar. Bu sebeple âşıklar, kanaatimizce kendi anlam ve icra faaliyeti çerçevesinde toplumun varlığını geçmişten bugüne ve yarına kimlikli ve nitelikli bir sosyal yapı olarak taşımasında özel öneme sahip bir temsilcilerdir. Günümüzün küreselleşen kültür dünyasında, ortak kültürel bellek ve toplumsal kimlik kodlamalarının tarihi sürekliliğini sağlamak bağlamında, bu uzman aktarıcıların faaliyet alanlarını genişletmek ve onlara yönelik farkındalığı arttırmak hem milli hem bilimsel bir gerekliliktir.

KAYNAKÇA

- ASSMANN Jan [2001]. *Kültürel Bellek- Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, Çev. Ayşe Tekin. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BORATAV Pertev Naili [1968]. "Âşık Edebiyatı", *Türk Dili Dergisi Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı*, C.XIX- 207, s. 340-356.
- ÇOBANOĞLU Özkul [2000]. *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERKAL Abdülkadir [2007]. *Âşık Sümmanî*, Fenomen Yayınları, Erzurum.
- FERRIS William R. [1997]. "Halk Şarkıları ve Kültür: Charles Seeger ve Alan Lomax". Çev. F. Gülay Mirzaoğlu, *Milli Folklor* 34 -Yaz, s. 87-93.
- GÜNAY Umay [1986]. *Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KAYA Doğan [1991]. Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatı, Gazi Üniversitesi, SBE., Doktora Tezi, Ankara.
- KÖPRÜLÜ M. Fuad [1962]. *Türk Saz Şairleri*, Milli Kültür Yayınları, Ankara.
- KÖSE Serkan [2012]. *Tanzimat'tan Günümüze Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Mitolojik Unsurlar*, Pamukkale Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- OBRUK Cahit [1983]. *Kırşehirli Âşık Said*, Ulus Matbaası, Ankara.
- OĞUZ M. Öcal [2000]. *Türk Dünyası Halkbiliminde Yöntem Sorunları*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- _____, [2009]. "Kul Himmet ve Sözlü Gelenek Tanıklığında Kozmogonik Mitin Eskatolojik Serüveni", *Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 84, Kış, s.51-56.
- ÖGEL Bahaeddin [1995]. *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, II. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- YÜKSEL Hasan Avni [1987]. *Âşık Seyranî*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.

İnternet Kaynakları

- 📄 <http://www.turkcemuzik.com/sarki>. Erişim: 20.10.2014.
- 📄 <http://www.turkudostlari.net/soz>. Erişim: 20.10.2014.